

Protocol dyslexie

Dyslexie op OSG Sevenwolden

Signalering en begeleiding van leerlingen met dyslexie

Inhoudsopgave

Voorwoord.....	2
Hoofdstuk 1.....	3
Dyslexie: aard en ernst van de problematiek	3
Hoofdstuk 2.....	4
Problemen bij leerlingen met dyslexie	4
Hoofdstuk 3.....	7
Signalering	7
Hoofdstuk 4.....	10
Uitgangspunten bij de begeleiding van leerlingen met dyslexie	10
Hoofdstuk 5.....	12
De begeleiding van de dyslectische leerling	12
Hoofdstuk 6.....	13
Mogelijke handelingstips voor leerlingen met dyslexie op OSG Sevenwolden.....	13
Hoofdstuk 7.....	15
Onderwijsprogrammering en Ontheffingen	15
Literatuur.....	18
Bijlagen:	19

Voorwoord

“OSG Sevenwolden draagt bij aan de opleiding, talentontwikkeling en de opvoeding van jongeren van 12 tot 18 jaar, gericht op hun toekomstperspectief in de wereld van morgen. We staan open voor alle leerlingen ongeacht hun sociale achtergrond, seksuele geaardheid, godsdienst of levensovertuiging.

Het motto van OSG Sevenwolden: *je doet ertoe!*” (Popping, 2014)

In het strategisch beleidsplan 2014 – 2018 zijn vier routes uitgezet om dit te bereiken, waarvan route 2 “Op weg naar Passend Onderwijs” is.

OSG Sevenwolden streeft voor elke leerling de best mogelijke ontwikkeling na. Hierbij willen we uitgaan van de mogelijkheden van de leerling en oog hebben voor de specifieke onderwijs- en /of begeleidingsbehoeften. De begeleiding van leerlingen met dyslexie is één van deze specifieke behoeften. Deze begeleiding behoort tot de basisondersteuning in het kader van de wet op Passend Onderwijs.

Voor u ligt het protocol dyslexie van OSG Sevenwolden. Het voorziet in de behoefte om de signalering en de begeleiding van dyslectische leerlingen op onze vestigingen zoveel mogelijk te stroomlijnen.

Het protocol volgt hierbij het ‘Protocol Dyslexie Voortgezet Onderwijs’; de afspraken over het beleid m.b.t. het uitvoeren van dyslexie-onderzoeken met het samenwerkingsverband Heerenveen/Skarsterlân en het Plan van aanpak dyslexie (signalering en diagnostisering) in PO en VO in Friesland.

Het protocol bevat diverse aanbevelingen, aanwijzingen, richtlijnen met betrekking tot de signalering en begeleiding van leerlingen met dyslexie. De ondersteuning van leerlingen met dyslexie is in wezen een continu proces dat door de maatschappelijke veranderingen steeds om aanpassingen vraagt. Daarnaast bevat het wettelijke bepalingen, waarbij optimaal gebruik wordt gemaakt van de ruimte die de wet de scholen biedt.

Daar onze leerlingen en docenten veelkleurig en veelzijdig zijn, blijft het mogelijk dat er per vestiging iets andere accenten worden gelegd.

Dit protocol is geldig vanaf 01-01-2015 tot het moment waarop het Protocol Dyslexie VO en/of de wetgeving wordt herzien.

Aagg Toering, coördinator Passend Onderwijs, Margriet Groenwold, schoolpsycholoog/GZ psycholoog, Gretha Dam, directeur locatie Buitenbaan (met dank voor het voorwerk van Hetty Schuil, docent remediale hulp Vakcollege Sevenwolden)

Hoofdstuk 1

Dyslexie: aard en ernst van de problematiek

1.1 Wat is dyslexie?

Dyslexie is een stoornis die gekenmerkt wordt door een hardnekkig probleem met het aanleren en het accuraat en/of vlot toepassen van het lezen en/of het spellen op woordniveau.

Dyslexie gaat niet over. Het probleem is blijvend. Dyslexie is niet te verhelpen: de leerling reageert niet of te weinig op didactische maatregelen en remediëren (didactische resistentie).

1.2 Symptomen

Het is niet altijd gemakkelijk dyslexie te herkennen; dyslexie komt in verschillende gradaties voor, van zwak tot zeer ernstig. Dyslexie wordt vastgesteld aan de hand van een aantal landelijk vastgestelde criteria die goed te herkennen en objectief waarneembaar zijn:

- technisch lezen is onvoldoende ontwikkeld, traag leestempo
- spellingsproblemen
- automatiseringsproblemen
- veel tijd nodig om informatie te verwerken, bepaalde leertaken kosten onevenredig veel tijd en energie
- woordvindingsprobleem
- moeite met het onthouden van losse op zichzelf staande gegevens (jaartallen, plaatsnamen, idioom)
- moeilijk twee dingen tegelijk kunnen doen (bijv. schrijven en luisteren)
- concentratieprobleem
- (dikwijls) slecht handschrift

Bij bovenstaande criteria moet worden opgemerkt, dat niet alle kenmerken voor alle dyslectische leerlingen gelden. Sommige dyslectische leerlingen hebben vooral een spellingprobleem, anderen vooral een leesprobleem, nog weer anderen hebben het beide.

1.3 Leerstoornis

Dyslexie is een leerstoornis, met het karakter van een handicap. Je wordt met dyslexie geboren, in zeker 50% van de gevallen is het erfelijk en dus genetisch bepaald. Genoemde symptomen zijn dus niet zondermeer het gevolg van een beperkte intelligentie, onvoldoende motivatie of tekorten in de leeromgeving.

1.4 Emotioneel probleem

Leerlingen met dyslexie kunnen hun kennis en vaardigheden niet ten volle laten zien door hun beperkte lees- en spellingvaardigheden. Dat levert spanningen en frustraties op. Een dyslectische leerling heeft daarom in veel gevallen ook een emotioneel probleem:

- faalangst
- moedeloosheid door onbegrip en gebrek aan erkenning
- overbelasting
- negatief denken als gevolg van voortdurend falen

- negatief zelfbeeld, ernstige twijfel aan eigen competentie
- demotivatie en vermijdingsgedrag

1.5 Dyslexie in het voortgezet onderwijs

Op het voortgezet onderwijs wordt er nogal wat van de leerling verwacht:

- hij/zij krijgt te maken met lange, ingewikkelde teksten
- de leerling volgt meerdere vreemde talen
- er wordt een redelijk verwerkingstempo verwacht
- om schoolboekteksten te begrijpen is nodig dat de leerling over voldoende leesvaardigheid beschikt
- de leerling krijgt les van veel verschillende docenten, met elk een andere aanpak
- er wordt een sterk beroep gedaan op schoolse taalvaardigheden
- de leerling krijgt te maken met veel huiswerk
- er is sprake van een scherpe toetspraktijk
- er is veel aandacht voor vaardigheden en strategisch leren, maar veel minder voor de problemen op het gebied van leesvaardigheid en spellingvaardigheid van de dyslectische leerling.

Voor bovenstaande taken geldt, dat ze voor dyslectische leerlingen vaak meer moeite opleveren dan voor niet-dyslectische.

1.6 Wie mag het vaststellen

Onder de term GZ-psycholoog vallen alle psychologen en orthopedagogen, die bevoegd zijn de diagnose dyslexie te stellen en behandeling te geven. Daartoe is een academische graad in de klinische kinder- of jeugdpsychologie of orthopedagogiek vereist, alsmede een erkende bekwaamheidsregistratie in de psychodiagnostiek, minimaal op het niveau van de BIG registratie gezondheidszorg-psycholoog. De K&J-registratie van het NIP en de registratie orthopedagoog-generalist van de NVO voldoen hieraan.

Hoofdstuk 2

Problemen bij leerlingen met dyslexie

In dit hoofdstuk worden de problemen waarmee dyslectische leerlingen te maken kunnen krijgen, beschreven en toegelicht. Deze problemen doen zich niet bij elke leerling voor, en ook niet bij iedereen in dezelfde mate.

2.1 Leesproblemen

Veel dyslectische leerlingen hebben een leesprobleem. Het technisch lezen (het omzetten van tekens naar klanken) gaat te langzaam en onnauwkeurig. Onder technisch lezen verstaan we het verklanken van tekens in woorden.

Als een leerling minder dan 100 woorden per minuut leest, dan betekent dit dat hij alleen bezig is met het verklanken. Hij komt dan absoluut niet toe aan het begrijpen van de lesstof. Daarom wordt vaak gedacht dat de leerling dom is. Niets is minder waar, want als hij de tekst nog eens rustig mag lezen dan is het begrip er wel! Veel ouders lezen de lesstof aan hun kind vóór:

"Hij hoeft het maar één keer te horen en hij kent de les..."

Voldoende technische leesvaardigheid is voorwaarde voor de ontwikkeling van begrijpend en studerend lezen en vervolgens van vrijwel alles wat er in het onderwijs te leren valt.

2.2 Spellingsproblemen

Er is lang gedacht dat dyslectische leerlingen speciale spellingfouten maken. Inmiddels is duidelijk dat zij vooral veel fouten maken. De ene keer is het woord goed, de andere keer fout geschreven.

- De spelling is inconsequent, je kunt er geen peil op trekken
- Er is sprake van herhalingen, toevoegingen, weglatingen en omkeringen
- Spelling is fonetisch

De spelling is bij de meeste mensen geautomatiseerd. Je houdt het woord in je werkgeheugen even vast, terwijl je op dat moment in het permanente geheugen een spellingsregel of het juiste woordbeeld oproept. Dit proces kost bij dyslectische leerlingen veel tijd. Ook hier geldt dat de leerling moeilijk twee dingen tegelijk kan doen: snel, netjes en foutloos schrijven.

Bij het aanleren van de spelling in het Nederlands is er op de basisschool sprake van een zorgvuldige opbouw (klankzuiver, niet klankzuiver, regelwoorden, inprentwoorden etc.). Bij het leren van de moderne vreemde talen ontbreekt die opbouw vaak. De leerling moet zelf maar zien hoe hij de spelling onder de knie krijgt. Door geheugenproblemen verloopt de inprenting van moeilijke woorden uiterst moeizaam. De leerling heeft ook geen oog voor analogieën: elk woord is voor hem weer nieuw en zo raakt het geheugen al snel overbelast.

2.3 Automatiseringsprobleem

Drie kenmerken van automatisering zijn:

- overbekende informatie wordt accuraat en snel verwerkt.
- die verwerking kost vrijwel geen aandacht en denkwerk meer.
- de omstandigheden zijn nauwelijks van invloed op de geautomatiseerde vaardigheden. Het produceren van taal is hier een voorbeeld van. Mensen met een normale taalontwikkeling kunnen na verloop van tijd automatisch lezen en schrijven. Voorbeeld: lezen gaat zo automatisch dat het je niet eens meer lukt om bij een film de ondertitels niet te lezen!

Bij dyslectische leerlingen is echter sprake van een automatiseringsprobleem: lezen en spellen verlopen moeizaam omdat de deelvaardigheden (coderen en decoderen) niet soepel en op elkaar afgestemd verlopen.

Dit automatiseringsprobleem beperkt zich niet tot het lezen, schrijven en spellen. Een slecht werkend werkgeheugen veroorzaakt problemen die het de leerling moeilijk maken bij alles wat er op school te leren valt!

2.4 Moeite met structureren en toepassen

Nieuwe leerstof wordt vaak geleerd als losse elementen. Daardoor ziet de leerling geen samenhang. Ook het overzien van grote hoeveelheden lesstof, en het herkennen van hoofd- en bijzaken geeft vaak problemen.

2.5 Beperkte verbale vaardigheden.

Sommige dyslectici denken in beelden, minder in woorden. Die beelden moeten voortdurend worden getransformeerd naar taal. Vaak heeft de leerling een beeld

voor ogen, maar kan hij/zij de woorden er niet bij bedenken. Soms spreekt de leerling met korte zinnen. Het gebeurt ook dat ze heel uitputtend worden in hun antwoorden en beschrijvingen. Hierdoor maken dyslectische leerlingen een verbaalzwakke indruk.

2.6 Het werkgeheugen functioneert gebrekkig

Het onthouden van losse contextloze gegevens verloopt moeizaam (bijvoorbeeld jaartallen, formules, scheikundige reacties). Het memoriseren van een bladzijde idioom duurt uren en meestal is een dag later alles weer vergeten. Voor deze leerlingen zijn alle werkwoorden onregelmatig.

2.7 Moeizame auditieve waarneming

Leerlingen met auditieve dyslexie hebben vooral problemen bij leraren die overwegend docerend de leerstof aanbieden. Ze hebben moeite met het maken van aantekeningen: tegelijk luisteren en schrijven is heel lastig. Omdat ze het tempo niet bij kunnen houden, is de informatie in het aantekenschrift of werkboek vaak onvolledig en verbrokken.

Bij de moderne vreemde talen zien we de volgende problemen terugkomen:

- moeilijk verschillen horen tussen de klanken in woorden
- problemen met het uiteen rafelen van woorden en het samenvoegen van klanken of klankgroepen
- problemen hebben met de uitspraak of woorden verhaspelen. Door een fonetische uitspraak probeert de leerling vat te krijgen op de schrijfwijze
- problemen met articuleren: slordig of onduidelijk

2.8 Concentratieproblemen

Dyslectische leerlingen kunnen zich over het algemeen moeilijk concentreren. Dat is geen onwil, het heeft te maken met het zwakke werkgeheugen. In een drukke klas ondervinden ze vaak veel hinder. In een rumoerige omgeving kost het ze veel moeite om instructies op te nemen.

2.9 Schrijfproblemen

Een slecht handschrift komt in de meeste gevallen door een niet goed ontwikkelde fijne motoriek. Het schrijfwerk wordt soms onleesbaar, niet alleen voor de leerkracht, maar ook voor de leerling zelf. Dat heeft weer een ongunstige uitwerking op het toch al zwakke woordbeeld. De leerling ziet zijn eigen fouten niet meer. Slecht leesbare aantekeningen en werkboeken bemoeilijken het leren.

2.10 Wat verder voorkomt

Sommige dyslectische leerlingen houden moeite met het onderscheid tussen links en rechts. Anderen blijven moeite houden met klokkijken of het alfabet opzeggen. Soms ook is er sprake van zwak tijdsbesef, afspraken vergeten of moeite met plannen van grote taken.

Hoofdstuk 3 Signalering

3.1 Signalering in het basisonderwijs of op OSG Sevenwolden

In het plan van aanpak en uitvoering dyslexie Friesland 2009-2010 zijn o.a. de volgende uitgangspunten geformuleerd:

- Ieder kind met dyslexie komt met een dyslexieverklaring van de basisschool.
- Het Protocol Dyslexie Voortgezet Onderwijs (www.masterplandyslexie.nl) is leidend bij signalering en onderzoek.
- Als het bij een leerling mogelijk is om onderzoek en begeleiding via de zorgverzekeraar vergoed te krijgen, dan wordt hier op het basisonderwijs op ingezet.

OSG Sevenwolden heeft afspraken gemaakt met het samenwerkingsverband De Basis en De Primus voor het realiseren van een goede doorgaande lijn voor leerlingen met dyslexie. Indien er in het voortgezet onderwijs in de eerste maanden nog een leerling wordt gesignaleerd met kenmerken van dyslexie, dan wordt deze leerling alsnog aangemeld bij het samenwerkingsverband van De Basis en De Primus voor onderzoek. De leerling moet dan wel aan voorwaarden voldoen, zoals het criterium van didactische resistentie en het criterium van achterstand bij een drietal meetmomenten. Dit moet terug te vinden zijn in een handelingsplan van de leerling op de basisschool. De kosten vooronderzoek worden gedeeld door het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs. We verwachten in het voortgezet onderwijs dus steeds minder leerlingen, die nog onderzocht moeten worden.

Er zijn uitzonderingen mogelijk. Bijvoorbeeld bij een leerling met een hogere intelligentie en met hardnekkige problemen op het gebied van technisch lezen en/of spellen.

Mocht OSG Sevenwolden leerlingen willen laten onderzoeken, die niet aan de voorwaarden voor onderzoek van het samenwerkingsverband voldoen en wel problemen hebben of uit een ander samenwerkingsverband komen, dan gaat OSG Sevenwolden vooronderzoek doen en hebben we de mogelijkheid om een beperkt aantal leerlingen verder te laten onderzoeken. Hiervoor geldt: vol is vol. School en ouders betalen dan ieder de helft van de kosten.

Voldoet de leerling niet aan de criteria en willen ouders toch onderzoek, dan wordt ouders geadviseerd om het onderzoek te laten verrichten door een externe praktijk.

3.2 Niet alle dyslectische leerlingen drijven in het basisonderwijs boven

De praktijk leert dat niet alle leerlingen met dyslexie in het basisonderwijs opvallen. Het is (nog) niet onderzocht wat hiervan de oorzaak is, maar uit de praktijk kunnen wel enkele oorzaken worden afgeleid.

- De cognitieve capaciteiten van een leerling beïnvloeden het oordeel van leerkrachten over problemen met lezen en spellen. Bij een leerling met wat zwakke cognitieve capaciteiten denken leerkrachten wat minder snel aan

dyslexie. Bij een leerling met goede cognitieve capaciteiten blijft de ernst van lees- en spellingproblemen soms lang verborgen.

- Bij leerlingen met een anderstalige achtergrond beschouwen leerkrachten geregeld de lees- en spellingproblemen als onderdeel van anderstaligheid. Veel van deze leerlingen zijn echter in Nederland geboren en opgegroeid. *Een groep dyslectische leerlingen valt dus pas in het voortgezet onderwijs op.*

3.3. Doel protocol dyslexie

In navolging van het Protocol Dyslexie in het VO is het doel van dit protocol eveneens om de volgende doelen te bereiken:

- Dyslectische leerlingen kunnen die opleiding volgen waartoe ze op basis van hun cognitieve capaciteiten in staat zijn.
- Ze kunnen omgaan met hun dyslexie.
- Ze vergroten hun functionele lees- en schrijfvaardigheid, zo nodig met hulpmiddelen.

Vier uitgangspunten zijn noodzakelijk om deze doelen te bereiken:

- de leerling staat centraal
- de ondersteuning vereist een geïntegreerde aanpak
- de ondersteuning vindt plaats gedurende de hele schoolloopbaan
- de ondersteuning gaat uit van wat werkt bij de leerling en wat een zo groot mogelijk effect heeft.

Voor een nadere uitwerking van deze uitgangspunten verwijzen we naar het Protocol Dyslexie in het VO.

3.4 Signalering en diagnostiek

In het nu volgende stuk wordt de signalering en diagnostiek van dyslectische leerlingen op OSG Sevenwolden nader uitgewerkt. Daarbij wordt uitgegaan van de procedure handelingsgerichte diagnostiek, die bestaat uit de volgende fasen:

- Screenings- en signaleringsfase
- Intakefase
- Strategiefase
- Onderzoeksfase
- Integratie- en indiceringfase
- Adviesfase

Stappenplan dyslexieprotocol OSG Sevenwolden

Wanneer?	Wat?	Beschrijving
Screenings-en signaleringsfase	<p>Screening van dossiers nieuwe leerlingen</p> <ul style="list-style-type: none"> - onderwijskundig rapport - CITO LVS - Friese Plaatsingswijzer <p>Risicoleerlingen doen tot de herfstvakantie eerst gewoon mee met de lessen. Daarna wordt bekeken wat de onderwijsbehoefte van de leerling is. Wat is er binnen de les nog mogelijk?</p>	<p>1. Bij de aanmelding worden alle nieuw aangemelde leerlingen tussen aanmelding en start in het VO gescreend op een risico voor dyslexie. Dit gebeurt aan de hand van de ingevulde onderwijskundige rapporten door de basisschool en de LVS/CITO-gegevens (begrijpend lezen, rekenen, spelling en technisch lezen). Teamleiders, IB-ers en/of zorgcoördinatoren benaderen bij kenmerken van dyslexie actief de basisschool en vragen welke extra begeleiding er heeft plaats gevonden en adviseren eventueel dyslexie-onderzoek.</p> <p>2. Bij leerlingen afkomstig van Basis/Primusscholen wordt gekeken naar de criteria van achterstand en de didactische resistentie. Voldoet de leerling hieraan, dan wordt alsnog aan de basisschool geadviseerd het dyslexieonderzoek te laten verrichten. Actie 1 en 2 door: teamleider; IB-er; zoco; aanmeldingscommissie</p> <p>3. Blijkt dat leerlingen een extra ondersteuningsbehoefte hebben, dan kunnen ze na de herfstvakantie deelnemen aan extra begeleidingslessen. Actie: mentor; IB-er; zoco</p> <p>4. Hebben de extra begeleidingslessen onvoldoende resultaat, dan kan de leerling (vermoeden van dyslexie) doorstromen naar de intakefase Actie: mentor; IB-er of zoco</p>
Intakefase	<p>Vooronderzoek door school</p> <ul style="list-style-type: none"> - Stilleestoets (Tekendeel) - Wonderlijke weer - Brus A - Klepel A - Overschrijftaak - Kopie uit schrift/werkboek bijv. van gesch./ak <p>Gesprek met ouders en leerling</p>	<p>5. Er wordt op basis van de resultaten een analyse gemaakt voor de vervolgstappen. Actie: mentor of taaldocent of IB-er i.s.m. gz-psycholoog</p> <p>6. Een verdere verkenning. Is er al eerder onderzoek geweest? Ervaren ouders problemen? Is er hulpverlening geweest? Ouders vullen,</p>

	Verzamelen aanvullende gegevens voor zo compleet mogelijk dossier	afhankelijk van de uitkomst van het gesprek, de intakevragenlijst ouders in. De mentor laat bij twijfel de docenten ook nog een korte vragenlijst invullen. Actie: dyslexie-expert i.s.m. gz-psycholoog 7. Dyslexie-expert i.s.m. gz-psycholoog
Strategiefase	Is onderzoek zinvol?	8. Afhankelijk van de verkregen informatie wordt in deze fase bepaald of onderzoek wel of niet zinvol is. Dit wordt met de ouders besproken. Onderzoek kan in opdracht van school/ouders plaats vinden als leerling voldoet aan de criteria. Kosten zijn fiftyfifty voor ouders en school. Voldoet de leerling niet aan de criteria, dan krijgen de ouders het advies om het onderzoek extern aan te vragen. Kosten zijn dan voor rekening van de ouders. Actie: dyslexie-expert/gz-psycholoog
Onderzoeksfase Integratie- en indiceringfase	Onderzoek naar verklarende en indicerende factoren conform protocol dyslexie	9. Conform afspraken van het landelijk Protocol Dyslexie VO. Er wordt altijd een rapport geschreven waarin de hulpvragen worden beantwoord en advies wordt gegeven over onder andere mogelijke aanpassingen in het onderwijs, extra begeleiding en/of behandeling binnen of buiten school en ondersteuning thuis. Dit rapport wordt met de ouders besproken. Actie: dyslexie-expert/gz-psycholoog
Adviesfase	Na het onderzoek krijgen ouders en leerling het verslag met de bevindingen. Soms vindt er nog een afrondend gesprek plaats.	10. Docententeam wordt op de hoogte gebracht van de bevindingen van het onderzoek. Leerling en ouders worden op de hoogte gebracht van de mogelijkheden voor leerlingen met dyslexie op school. Actie: dyslexie-expert/gz-psycholoog

Leerlingen uit een hoger leerjaar stappen in bij de intakefase.

Hoofdstuk 4

Uitgangspunten bij de begeleiding van leerlingen met dyslexie

Uitgangspunt 1

Dyslectische leerlingen volgen het onderwijs waarvoor zij de capaciteiten hebben. Dit vraagt om goede pedagogisch en didactische maatregelen

- Dyslexie kan leiden tot leerproblemen.

- Dyslexie kan leiden tot emotionele problemen (faalangst, demotivatie etc.).
- Dyslectische leerlingen zijn daarom aangewezen op begrip en begeleiding van docenten.

Uitgangspunt 2

Dyslexiebegeleiding wordt geïntegreerd in het onderwijs.

- Docenten tonen een positieve houding ten opzichte van dyslexie.
- Schoolafspraken worden door alle docenten nageleefd.
- De begeleiding wordt zoveel mogelijk binnen de lessen gegeven.
- Maatregelen worden niet incidenteel, maar gestructureerd genomen.

Uitgangspunt 3

De school biedt aanpassingen, faciliteiten en dispensaties waarmee dyslectische leerlingen geholpen zijn.

- Niet alle leerlingen hebben dezelfde aanpassingen en dispensaties nodig.
- Aanpassingen en dispensaties worden alleen aangeboden indien ze écht noodzakelijk zijn.
- Aanpassingen en dispensaties zijn altijd voorwaardelijk.
- Aanpassingen en dispensaties vormen geen voorkeursbehandeling, maar een eerlijke kans.

Uitgangspunt 4

De dyslexiebegeleiding op school richt zich met name op:

- begrip en erkenning van het probleem
- het leren omgaan met de dyslexie
- studiebegeleiding
- het aanleren van leesstrategieën en studietechnieken
- het ontwikkelen van sterke kanten
- het geven van positieve feedback
- het bieden van aanpassingen, dispensaties en hulpmiddelen (ICT)

Uitgangspunt 5

De leerling heeft een duidelijke rol. De leerling is medeverantwoordelijk voor de begeleiding. Hij/zij is zich bewust van de hindernissen die hij/zij ondervindt en is bereid mee te denken bij het zoeken naar passende oplossingen. Hij/zij is gemotiveerd om extra inspanning te leveren.

Uitgangspunt 6

Verantwoordelijkheden en niveaus van zorg zijn duidelijk omschreven en ondergebracht.

a. De mentor

- biedt morele en emotionele ondersteuning
- heeft aandacht voor het verloop van de studie
- overlegt met dyslexie-expert
- bespreekt extra ondersteuningsbehoefte met de leerling
- doet eventueel het vooronderzoek
- bewaakt gemaakte afspraken

- zet de afspraken in Magister
- onderhoudt contacten met ouders en vakdocenten

b. De vakdocent

- is verantwoordelijk voor de begeleiding in de les
- houdt in de didactiek rekening met leerlingen met dyslexie
- de vakdocent is op de hoogte van de handelingsgerichte adviezen van de leerling (kijkt daarvoor in Magister)

c. De dyslexie-expert

- is de centrale persoon bij wie de leerling met dyslexie terecht kan als er vragen zijn
- stelt zichzelf tot doel om de zelfstandigheid van de leerling te vergroten door de leerling zelf te laten nadenken over de hulp die hij/zij nodig heeft (leren formuleren van de hulpvraag)
- organiseert jaarlijks een informatieavond voor ouders
- helpt de leerling zijn probleemoplossend vermogen te versterken
- adviseert mentoren en vakleerkrachten
- adviseert de leerling/ouders over aanpassingen, dispensaties, faciliteiten en technische hulpmiddelen
- zorgt er samen met de mentor/IB-er voor dat het vooronderzoek plaats vindt
- zorgt dat de leerling op het onderzoekstraject komt en zorgt voor afstemming met ouders/leerling en school.

d. De dyslexie-coördinator/gz-psycholoog

- is verantwoordelijk voor het dyslexiebeleid
- adviseert dyslexiecoaches, mentoren en vakleerkrachten

[Uitgangspunt 7. Wat kan Sevenwolden bieden?](#)

Hoofdstuk 5

De begeleiding van de dyslectische leerling

[5.1 Grondhouding](#)

Fundamenteel in de omgang met dyslectische leerlingen is de acceptatie van hun probleem. Herkenning en erkenning zijn de sleutelwoorden. Wanneer een docent dyslexie serieus neemt, geeft dat de leerling een stuk rust en vertrouwen.

[5.2 Heb oog voor het leerproces van de leerling](#)

Het is van groot belang dat de docent oog heeft voor de mogelijkheden van de leerling. Het is belangrijk om te achterhalen hoe de leerling leert, en hoe de docent daar zo goed mogelijk in kan participeren of waar de leerling bijsturing nodig heeft. Ga altijd uit van de goede wil van de leerling en beloon diens inzet.

[5.3 Heb oog voor de gevoelens en gedachten achter het leerproces](#)

Dyslexie kan leiden tot emotionele problemen als faalangst of minderwaardigheidsgevoelens. Als er veel negatieve ervaringen zijn opgedaan in het verleden, kan een leerling ongemotiveerd overkomen. Soms gaat de leerling

er in principe van uit iets niet te kunnen. Heb hier oog voor en probeer kleine succeservaringen af te dwingen door taken aan te passen.

5.4 Heb oog voor wat goed gaat

De leerling mag het geloof in eigen kunnen niet verliezen. Blijf niet in het probleem hangen, maar benadruk wat goed gaat. Appelleer aan de kwaliteiten van de leerling, en ga samen op zoek naar oplossingen en aanpassingen. Prijs de leerling voor zijn/haar doorzettingsvermogen en voor de manier waarop hulp is gevraagd. Beschouw eventuele fouten als essentieel onderdeel van het leerproces. Waardeer de vraag om ondersteuning als positieve eigenschap. Vergelijk de leerling niet met klasgenoten.

5.5 Bied inzicht

Dyslectische leerlingen hebben vaak een onevenwichtig prestatie profiel: deels goede en deels slechte resultaten. Vaak hebben ze uitstekende resultaten voor exacte vakken, praktijkvakken of creatieve vakken. Ook binnen de talen zijn er soms onderdelen waarop ze goed scoren. Geloof in eigen kunnen werkt stimulerend. Een reëel zelfbeeld stelt de leerling in staat om zwakke kanten te compenseren met sterke kanten. Reëel betekent ook: het accepteren van matig resultaat op het gebied van lezen en spellen ondanks veel inspanning.

5.6 Ontzie de leerling niet

Een dyslectische leerling heeft blijvende stimulatie nodig. Afhaken ligt op de loer. De leerling moet blijvende inspanning leveren en zich compenserende strategieën eigen maken. Dyslexie mag niet bij voorbaat een excuus zijn. Faciliteiten en aanpassingen moeten worden aangeboden op momenten waarop en in situaties waarin deze nodig zijn. Alleen wanneer een leerling actief met zijn belemmeringen omgaat, kan hij/zij ermee leren omgaan.

5.7 Heeft bij de start meer aansturing en informatie nodig

Een brugklasleerling met dyslexie heeft nog veel hulp nodig. Van een bovenbouwleerling mag meer eigen initiatief worden verwacht. De begeleiding dient continu te zijn, en afgestemd op de fase waarin de leerling zich bevindt. Maak daarom afspraken met de leerling en geef hem/haar verantwoordelijkheid. Kom zelf afspraken en toezeggingen na en reageer voorspelbaar en consequent.

Hoofdstuk 6

Mogelijke handelingstips voor leerlingen met dyslexie op OSG Sevenwolden

6.1 Aanpassing/vermindering schrijftaken

- Sta gebruik van computer of laptop toe
- Bied de gelegenheid om schriftelijk werk mondeling toe te lichten
- Zet huiswerk tijdig op het bord: eerst laten opschrijven, dan toelichten en uitleggen
- Minimaliseer overschrijfwerk
- Laat dyslectische leerlingen in het werkboek schrijven

6.2 Aanpassing/vermindering van leestaken

- Lees de lesstof tijdens de les zoveel mogelijk voor of licht het mondeling toe
- Geef geen leesbeurt in de klas
- Geef meer leestijd
- M.b.t. leeslijst of leesdossier:
 - geef meer tijd
 - pas evt. het niveau van boeken of artikelen aan
 - pas de hoeveelheid boeken of artikelen aan
 - bied hulp bij het kiezen van geschikte boeken
 - laat samen met medeleerlingen hetzelfde boek lezen
 - Maak gebruik van taalspraak-programma Sprint /Kurzweil
 - Maak gebruik van ingesproken studieboeken (via Dedicon)
 - Maak gebruik van luisterboeken

6.3 Toetsen

- Geef meer tijd
- Overhoor regelmatig kleine hoeveelheden leerstof (minder belastend, meer kansen om cijfers te halen en te compenseren)
- Toetsen niet dicteren
- Beperk meerkeuze vragen; deze zijn moeilijk, omdat een dyslectische leerling heel moeilijk kleine verschillen en nuances waarneemt
- Controleer tijdens het proefwerk of de leerling zich kan redden
- Stel korte, eenvoudige en eenduidige vragen
- Licht vragen en opdrachten mondeling toe
- Zorg voor overzichtelijke lay-out van de toetsopgaven: eventueel uitvergroten
- Accepteer alternatieve antwoorden: tekening, woordspin, schema etc.
- Varieer in toetsvorm: presentatie, werkstuk, poster etc.
- Zorg voor rustige werkomgeving
- Sta het gebruik van reminders, regelkaarten enz. toe (grammaticaregels, spellingregels, formules enz.)

6.4 Beoordeling

- Beoordeel het werk op de inhoud
- Reken herhalingsfouten niet mee
- Laat de kwaliteit van het schriftelijk taalgebruik de beoordeling niet negatief beïnvloeden
 - Een slecht handschrift mag de beoordeling niet ongunstig beïnvloeden
 - Beoordeel fouten in de "oude leerstof" minder zwaar
 - Corrigeer het werk in aanwezigheid van de leerling of vraag een toelichting
 - Beoordeel de leerling met name op wat hij wel kan
 - Heb oog voor de uitwerking van een teleurstellend resultaat op de emoties en de gedachten van de leerling. Blijf bemoedigen!
- Onvoldoende gemaakte proefwerken doorspreken en gerichte adviezen geven, zodat de leerling ervan kan leren
- Laat een schriftelijke toets mondeling herkansen
- Bied gelegenheid om het cijfer op te halen

6.5 Studievaardigheden, leerproces en leertaken

- Deel leertaken op
- Leer strategieën aan bij feiten leren: spreiden, herhalen, ezelsbruggetjes, betekenisvolle context, inprenttechnieken aanwenden
- Beperk de hoeveelheid feiten die de leerling uit z'n hoofd moet leren
- Besteed aandacht aan leesstrategieën
- Geef leerstof tijdig op: zo wordt spreiding en herhaling mogelijk
- Bied hulp bij het plannen
- Bied hulp bij het maken van schema's en samenvattingen
- Laat de leerling samenwerken met leerlingen die geen taalprobleem hebben

6.6 Talen

- Stel een grens aan het verlies van punten door spellingsfouten
- Geef een apart spellingscijfer
- Reken herhalingsfouten niet mee
- Reken fonetische spelling goed
- Reken de spelling alleen in bepaalde onderdelen mee
- Overhoor vaker mondeling
- Laat de leerling mondeling herkansen
- Beperk de hoeveelheid bij het leren van idioom en verdeel de hoeveelheid in kleinere delen
- Sta het gebruik van woordenboek toe
- M.b.t. grammatica: sta het gebruik van regelkaarten met voorbeelden toe, stimuleer de leerling om zelf reminders te maken, geef eens een open-boek proefwerk
- Stimuleer het gebruik van tekst naar spraakprogramma's (Sprint)

6.7 Examens

- Bied de mogelijkheid om examens te maken met auditieve ondersteuning
- Bied de mogelijkheid om examens te maken op de computer (bij slecht handschrift)
- Geef extra tijd
- Bied een rustige omgeving
- Zorg dat de examenfaciliteiten zijn opgenomen in de dyslexieverklaring.** Ouders zijn hier verantwoordelijk voor.
- Aanpassingen zijn in de onderbouw ruimer dan in de bovenbouw. Leerlingen moeten zich hier bewust van worden tijdens hun schoolloopbaan op OSG Sevenwolden.

Hoofdstuk 7

Onderwijsprogrammering en Ontheffingen

7.1 VMBO

7.1.1 Onderbouw

In de kaderberoepsgerichte en theoretische leerweg is het volgen van Frans of Duits verplicht. Voor deze vakken zijn geen kerndoelen vastgelegd. De school heeft daardoor de vrijheid het programma naar eigen inzicht aan te bieden. Wanneer beide talen zijn geprogrammeerd, kan de school er voor kiezen aan dyslectische leerlingen één van de twee aan te bieden. Het past in de visie van

Sevenwolden het programma dusdanig in te richten, dat de tweede moderne vreemde taal voor dyslectische leerlingen zo min mogelijk een belemmering mag vormen om door te stromen naar leerjaar drie.

In de basisberoepsgerichte leerweg is het volgen van een tweede moderne vreemde taal niet verplicht.

7.1.2 Bovenbouw

Omdat er geen wettelijke verplichtingen zijn t.a.v. een tweede of derde moderne vreemde taal zijn er geen ontheffingen nodig of mogelijk.

7.2 Havo/VWO

7.2.1. Onderbouw

In de eerste drie leerjaren van Havo/VWO zijn drie moderne vreemde talen verplicht. Doorgaans worden, naast Engels, Frans en Duits aangeboden. Omdat er voor Frans en Duits geen kerndoelen zijn vastgelegd, heeft de school de vrijheid het programma naar eigen inzicht aan te bieden. Het past in de visie van Sevenwolden de programma's dusdanig in te richten dat de tweede en derde moderne vreemde taal geen belemmering vormen om door te stromen naar leerjaar 4.

7.2.2 Bovenbouw

Havo: Het ligt niet voor de hand dat dyslectische leerlingen een profiel kiezen waarin het volgen van een tweede en/of derde moderne vreemde taal verplicht is. Er zijn daarom in de wet geen ontheffingsmogelijkheden.

VWO: In alle profielen is een tweede moderne vreemde taal verplicht. Het ligt niet voor de hand dat dyslectische leerlingen kiezen voor een profiel met een derde moderne vreemde taal. Voor de leerlingen op het gymnasium geldt de verplichting voor Grieks of Latijn. Voor de leerlingen op het atheneum is het mogelijk onder voorwaarden een ontheffing te vragen voor de tweede moderne taal. In het inrichtingsbesluit WVO (wet op het voortgezet onderwijs) is daarover het volgende opgenomen:

Art. 26 e

4. Het bevoegd gezag van een atheneum kan een leerling ontheffing verlenen van het volgen van onderwijs in de taal genoemd in [artikel 26b, eerste lid, onder c](#), in de volgende gevallen:

- *de leerling heeft een stoornis die specifiek betrekking heeft op taal of een zintuiglijke stoornis die effect heeft op taal;*
- *de leerling heeft een andere moedertaal dan de Nederlandse taal of de Friese taal;*
- *de leerling volgt onderwijs in het profiel natuur en techniek of het profiel natuur en gezondheid en het onderwijs in de taal verhindert naar verwachting een succesvolle afronding van de opleiding.*

5. Bij toepassing van het vierde lid, wordt de taal vervangen door een van de vakken of programmaonderdelen, genoemd in [artikel 26b, derde tot en met zesde lid, of in het zevende lid, onder c of d](#), met een normatieve studielast van

tenminste 440 uren, ter keuze van de leerling, voor zover het bevoegd gezag deze als zodanig aanbiedt. (wetten.overheid.nl, 2014)

Passend in de visie van Sevenwolden hanteren we als uitgangspunt dat dyslexie geen belemmering vormt voor het behalen van het passende diploma. Aanvragen voor ontheffing met gebruikmaking van de wettelijke kaders worden in het derde leerjaar gedaan en gehonoreerd.

Literatuur

- Blomert, L. (2006). Protocol Dyslexie Diagnostiek & Behandeling 2006. Zorgverzekeringen: CVZ project nr. 608/001/2005.
- Henneman, K. Kleijnen, R. & Smits, A. (2004a). Protocol Dyslexie Voortgezet Onderwijs. Deel I. Achtergronden, beleid en implementatie. 's Hertogenbosch: KPC Groep.
- Henneman, K. Kleijnen, R. & Smits, A. (2004b). Protocol Dyslexie Voortgezet Onderwijs. Deel II. Signalering, diagnose en begeleiding. 's Hertogenbosch: KPC Groep.
- Henneman, K., Bekebrede, J., Cox, A. & de Krosse, H. (2013). Protocol Dyslexie Voortgezet Onderwijs. Handreiking voor directie, middenmanagement en docenten. 's Hertogenbosch: KPC Groep.
- Kleijnen, R., Steenbeek-Planting, E. & Verhoeven, L. (2008). Toetsen en interventies bij Dyslexie in het Voortgezet Onderwijs Nederlands en de Moderne Vreemde Talen. Nijmegen: Expertise Centrum Nederlands.
- NVO, Nederlandse Vereniging van Pedagogogen en Onderwijskundigen (2009). Beroepscode NVO. Utrecht: NVO.
- Pameijer, N.K. & Van Beukering, J.T.E. (2006). Handelingsgerichte diagnostiek: een praktijkmodel voor advisering bij onderwijs- en opvoedingsproblemen. Leuven/Culemborg: Acco.
- Stichting Dyslexie Nederland (2008). Dyslexie. Diagnose en behandeling van dyslexie. Brochure van de Stichting Dyslexie Nederland. Geheel herziene versie. (zie voor een digitale versie: www.stichtingdyslexienederland.nl)
- Van den Bos, K.P., Lutje Spelberg, H.C., Scheepstra, A.J.M. & De Vries, J. (1994). De Klepel. Vorm A en B. Een test voor de leesvaardigheid van pseudowoorden. Verantwoording, handleiding, diagnostiek en behandeling. Nijmegen: Berkhout.
- (2014). Opgehaald van wetten.overheid.nl: http://wetten.overheid.nl/BWBR0005946/geldigheidsdatum_16-12-2014#HoofdstukIII_3_Artikel26e
- Popping, R. (2014). *Van voldoende naar goed in een hogere versnelling, strategisch beleidsplan 2014-2018*. Heerenveen: OSG Sevenwolden.

Bijlagen (volgen):

- 1. Vragenlijst leergeschiedenis lees- en spellingsvaardigheid, te gebruiken bij leerlingen bij twijfel over dyslexie zijn aangemeld**
- 2. Signalenlijst lees- en spellingsproblemen**
- 3. Intakevragenlijst mentor**
- 4. Intakevragenlijst docenten**
- 5. Regionale regelingen**
- 6. Menukaart 1.0, Jeugd- en opvoedhulp, AWBZ, GGZ**
- 7. Plan van aanpak en uitvoering dyslexie Friesland**